

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

ELIŠKA MATÚŠOVÁ
III. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk – německý jazyk

**ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY V JAZYKOVÉM KONTEXTU SE
ZAMĚŘENÍM NA LEXIKOLOGII**
Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Milena Krobotová, CSc.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 5. 4. 2011

.....

Děkuji Doc. PhDr. Mileně Krobotové, CSc., za odborné vedení práce a poskytování cenných rad a materiálových podkladů k práci.

OBSAH

ÚVOD.....	5
-----------	---

TEORETICKÁ ČÁST

1 STRUČNÁ HISTORIE ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAHŮ	7
--	----------

1.1 HISTORICKÉ KOŘENY	7
-----------------------------	---

1.2 VZÁJEMNÉ VZTAHY ZA DOBY ČSR.....	9
--------------------------------------	---

1.3 SOUČASNÁ SITUACE	11
----------------------------	----

2 ROZVRSTVENÍ NÁRODNÍHO JAZYKA	13
---	-----------

2.1 SPISOVNÝ JAZYK	13
--------------------------	----

2.2 NESPISOVNÉ VRSTVY ČESKÉHO NÁRODNÍHO JAZYKA	15
--	----

2.3 VRSTVA CIZÍCH SLOV VE SLOVNÍ ZÁSOBĚ.....	17
--	----

2.4 PURISMUS.....	21
-------------------	----

3 FREKVENCE SLOV NĚMECKÉHO PŮVODU A OBLASTI JEJICH VÝSKYTU	24
---	-----------

3.1 NĚMECKÉ VÝRAZY V ČESKÝCH BĚŽNĚ MLUVENÝCH PROJEVECH	24
--	----

3.2 VÝRAZY V ČESKÉ TECHNICKÉ TERMINOLOGII.....	28
--	----

3.3 VLASTNÍ JMÉNA	31
-------------------------	----

PRAKTICKÁ ČÁST

1 DOTAZNÍK (PRŮZKUM SROZUMITELNOSTI VYBRANÝCH VÝRAZŮ NĚMECKÉHO PŮVODU)	33
---	-----------

1.1 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU	33
---------------------------------	----

ZÁVĚR	35
--------------------	-----------

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	36
--	-----------

PŘÍLOHY	39
----------------------	-----------

ÚVOD

Jazyk je nástrojem vzájemného dorozumívání lidí. Ustálenou podobu řeči příslušníků jednoho národa nazýváme jazykem národním, který se vyznačuje dynamičností a odráží se v něm všechny společenské změny. Jednotlivé národy jsou v kontaktu s jinými národy, jejich jazyky na sebe vzájemně působí,¹ mění se a vyvíjí, postupně se ztrácejí zastaralá slova a naopak jsou obohacovány o výrazy nové. K způsobům obohacování slovní zásoby českého národního jazyka řadíme tvoření slov pomocí odvozování, skládání a zkracování, přenášení slovního významu, spojování slov v sousloví a v neposlední řadě přejímání slov právě z jiných jazyků.

Pro češtinu dnešní doby je příznačné přejímání jazykových prvků převážně z anglického jazyka.² V minulosti měla však na náš národní jazyk největší vliv němčina, což bylo dáno těsným sousedstvím obou národů, a neustálým střetáváním německého obyvatelstva s českým. I přes snahy puristů očistit národní jazyk od cizích vlivů zůstalo v českém jazyce značné množství výrazů převzatých z němčiny.³ V bakalářské práci se budeme zabývat právě slovy německého původu. Značný vliv na výběr tématu měl můj druhý obor, v kombinaci s českým jazykem studuji jazyk německý. Germanismy jsou charakteristické zejména pro mluvu starších obyvatel, existuje však i mnoho germanismů užívaných všemi generacemi. Dále musíme podotknout, že němčina zprostředkovala přejetí slov do češtiny z jiných jazyků, např. francouzštiny, italštiny či přímo z latiny.

V bakalářské práci nazvané „*Česko-německé vztahy v jazykovém kontextu se zaměřením na lexikologii*“ se budeme nejprve zabývat historií vzájemných vztahů. Jelikož jsou české a německé dějiny úzce propojeny, považujeme pochopení historických souvislostí za důležité. V

¹ V posledních desetiletích zesílil vliv nepřímých jazykových kontaktů - to znamená, že k jazykovým kontaktům dochází i přesto, že národy nebo jedinci nežijí v těsné blízkosti. Velký podíl na této situaci má rozvoj informačních technologií, tzn. zejména působení televize a internetu.

² Angličtina má právě díky nepřímým jazykovým kontaktům obrovský vliv na mnoho jazyků.

³ Například Tölgyesi (2009) vy excerpoval jen ze slovníku V. Machka (1971) 1200 germanismů.

teoretické části také nastíníme rozvrstvení českého národního jazyka s tím, že se zaměříme především na vrstvu slov cizích. Dále bude předmětem našeho zájmu frekvence slov německého původu a oblasti jejich výskytu. Praktická část bude věnována průzkumu srozumitelnosti německých slov u vybraných žáků 2. stupně základní školy.

TEORETICKÁ ČÁST

1 STRUČNÁ HISTORIE ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAHŮ

Historie mnohdy problematického soužití Čechů a Němců na území dnešní České republiky – a s tím související působení němčiny na češtinu – má hluboké kořeny. Němčina ovlivňovala český národní jazyk téměř po celou dobu existence našeho národa. Počátky česko-německých vztahů spadají již do 10. století, kdy na naše území přišli první Němci – křesťanští kněží. V této kapitole nastíníme i současné vztahy České republiky a Německa, s ohledem na úzké styky obou národů minulosti, zvláště za nacistické okupace.

1.1 HISTORICKÉ KOŘENY

První silnější vlna kolonistů se usídlila v českých zemích ve století třináctém a je spjata s evropskou středověkou kolonizací – u nás historiky zvanou kolonizace „velká“, „vnější“ anebo „německá“. Díky tomuto procesu začalo docházet k urbanizaci, ke kulturnímu, politickému i hospodářskému vývoji. Skutečnost, že Češi a Němci žili společně, dosvědčují jména místní. Nová města zakládali Němci často v blízkosti starých sídlišť, postupně tedy docházelo k jejich splynutí. Jako příklad můžeme uvést *Mährisch Neustadt/Uničov*, *Friedland/Frýdlant a Pilsen/Plzeň*. Naproti tomu města *Klattau/Klatovy*, *Nimburg/Nymburk* anebo *Budweis/České Budějovice* byly skutečně městy nově založenými.⁴ Za zmínku stojí také skutečnost, že proces středověkého osídlování se vyznačoval relativně vysokou rychlostí.⁵

První známky národního uvědomování spatřujeme v 15. století. K sociálním a politickým faktorům, které ovlivňovaly česko-německý vztah, přibyl faktor náboženský. Pramenem nové

⁴ Rogall, 2001, s. 26.

⁵ Jen v průběhu 12. až 14. století byla vytvořena síť čítající kolem stovky měst.

rozdílnosti se stal spor o přijetí či odmítnutí vikleřismu.⁶ U nás byla reformace zosobněna postavou Jana Husa, v Německu později reformátorem Martinem Lutherem.⁷

K výrazným změnám na českém území došlo po bitvě na Bílé hoře.⁸ České stavovské povstání⁹ bylo touto bitvou potlačeno a Habsburkové se na našem trůnu usadili na dalších 300 let. Porážka stavů vedla k zániku české samostatnosti a k posílení germanizačních tendencí. Pro český národ to znamenalo jak hluboký kulturní úpadek, tak úpadek národní. Jedním z důsledků stavovského povstání byla staroměstská exekuce – tj. poprava 27 českých vůdců povstání na Staroměstském náměstí v Praze.¹⁰ Češi si sami sebe začali znovu uvědomovat až v době „národního obrození.“¹¹ Proces nacionalizace u nás probíhal od druhé poloviny 18. století. Tento proces vytváření moderního národa byl běžný v mnoha evropských zemích. Za jeho vrchol považujeme století devatenácté.

Další konflikt mezi českým a německým obyvatelstvem vyhrotily tzv. politické programy. Velký význam mělo Palackého „*Psaní do Frankfurtu*“ z dubna roku 1848. Český vlastenec požadoval vymanění českého národa ze svazku německých zemí. Čeští a moravští Němci však nebyli připraveni akceptovat samostatnou českou politiku, měli obavy z možné české nadvlády. Vzápětí proto přišli se svými politickými programy prosazujícími německé představy. Uvedené programy budily oprávněné obavy z germanizace. Nenávist a pohrdání k druhému národu můžeme pozorovat i na karikaturách z té doby. Češi byli německými kreslíři zobrazováni jako zaostalí přivandrovalci nebo jarmareční muzikanti. Čeští karikaturisté satiricky

⁶ Náboženské reformační hnutí podle zásad anglického reformátora 14. století J. Wyclífa.

⁷ Luterská reformace po r. 1517 vedla naopak ke sblížení na národnostně rozděleného obyvatelstva.

⁸ Bitva se odehrála 8. listopadu 1620. Často bývá označována za největší národní tragédii, jednalo se však spíše o větší šarvátku než bitvu, která trvala pouhé dvě hodiny. Ihned po prvním útoku císařských vojsk nastala v českých řadách panika a vojáci začali prchat.

⁹ Povstání probíhalo v letech 1618-620, bylo povstáním českých stavů proti panování Habsburků.

¹⁰ Exekuce byla vykonána 21. června 1621.

¹¹ Tento proces probíhal od 80. let 18. století a vyvrcholil ve 30. - 50. letech století devatenáctého. Hlavními cíli byla obnova české vědy a kultury, pozvednutí českého jazyka a vzbuzování národní uvědomování.

ztvárňovali německou agresivitu a panovačnost. Oblíbeným tématem jak Čechů i Němců byla pak nemožnost jakéhokoliv smíření těchto národů v českých zemích.

Musíme ovšem také podotknout, že ačkoliv bylo soužití Čechů a Němců jakkoli problematické, bylo i plodné a bohaté. Oba národy se od sebe ani nějak zvlášť nelišily. Vyznačovaly se i obdobnými kulturními zvyklostmi, ovlivněnými staletým soužitím obou etnik.

1.2 VZÁJEMNÉ VZTAHY ZA DOBY ČSR

Hluboký otřes v celém světě způsobila první světová válka.¹² Její konec podstatně změnil poměry v Evropě. Z politické mapy vymizela jak monarchie německá, tak říše habsburská. Rakousko-Uhersko se rozpadlo na pět nově vzniklých států. Jedním z nich byla i Československá republika. V čele boje za samostatný československý stát stál náš pozdější prezident Tomáš G. Masaryk. Vytvoření samostatného státu¹³ se stalo největším zlomem v česko-německých vztazích od roku 1526, kdy jsme vstoupili ve svazek s habsburskou říší.

Sudetští Němci¹⁴ se v nově vzniklém státě cítili být ohroženi. Usilovali proto o vytvoření samostatných provincií z území, kde žila většina německého obyvatelstva. Vedení státu však požadovalo jejich podřízení centrální moci československému státu. Po nezdařilých jednáních se sudetoněmeckými politiky došlo k vojenskému obsazení pohraničí.

Zpočátku se Němci přikláněli k negativismu. Během dvacátých let se však začal prosazovat aktivismus, který znamenal loajalitu k ČSR a přihlášení se k demokracii. Československo zažívalo ve druhé polovině dvacátých let období největší prosperity. Pozitivní politika ze stran českých a moravských Němců umožňovala řešit česko-německý vztah jakýmsi národnostním vyrovnáním, o kterém mluvil Masaryk. Ovšem čas k takovému kroku nebyl

¹² Hlavním podnětem k vypuknutí dobovačné 1. světové války se stal atentát na následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este, který byl proveden 28. 6. 1914. Válka skončila na přelomu října a listopadu 1918.

¹³ Vyhlášení samostatného československého státu proběhlo 28. října 1918.

¹⁴ Takto se nazývali již před 1. světovou válkou Němci z pohraničních oblastí Čech, Moravy a Slezska.

dostačující. Brzy došlo k výrazné proměně celkové situace. Po dvaceti letech svobody ve vlastním demokratickém státě přišlo jedno z nejdramatičtějších období českých dějin. Mnichovská dohoda evropských mocností ze září roku 1938, podle které musela ČSR odstoupit rozsáhlá pohraniční území Německu, znamenala totální deziluzi. Druhá republika¹⁵ byla dobou hlubokého národního úpadku a ponížení. Tento dojem však velmi brzy překryla ještě horší zkušenost z 2. světové války¹⁶ a nacistické okupace.

Český národ musel doslova přes noc čelit tvrdé realitě nacistické diktatury, která trvala šest dlouhých let. České obyvatelstvo nezůstávalo nečinným, ovšem všechny pokusy o otevřený odboj byly tvrdě trestány brutálním nacistickým terorem. Hrubé fyzické i psychické násilí bylo vystupňováno za doby zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a svého vrcholu dosáhlo po vražedném atentátu, spáchaném na něm 27. května 1942. Hitler se rozhodl vymazat český národ definitivně z Evropy, pokud nedojde k okamžité nápravě. Na základě obnoveného stanného práva popraveno 1 600 osob,¹⁷ dalších 3 000 zemřelo v koncentračních táborech. Jedním z nejtěžších zločinů byla likvidace obcí Lidice a Ležáky.

Do dějin česko-německých vztahů patří bezprostředně i osud židovského obyvatelstva. Podle statistik padlo nacistické rasové politice za oběť 80 000 Židů z Čech a Moravy. Židů, kteří naopak holocaust přežili, bylo pouhých 15 000. Další tisíce židovských obyvatel se na české území přestěhovaly z východních území předmnichovského Československa, naopak mnoho českých Židů našlo svůj nový domov v cizině.¹⁸ Těch několik tisíc Židů, kteří zůstali, spojuje tragický zážitek holocaustu. Dnešní obnova židovských tradic a posilování soudržnosti nejsou již

¹⁵ Druhá republika trvala pouhých 167 dní (od 1. 10. 1938 do 15. 3. 1939, kdy došlo bez odporu k okupaci Čech, Moravy a Slezska německými vojsky).

¹⁶ Druhá světová válka byla dosud největším válečným střetnutím v dějinách lidstva. Zúčastnila se jí většina států světa, počet obětí dosáhl k 60 miliónům. Válka započala napadením Polska nacistickým Německem 1. září 1939. Konec války v Evropě pak spadá na 8. květen 1945, kdy kapitulovalo Německo, úplný konec válečného běsnění nastal po kapitulaci Japonska dne 2. září 1945.

¹⁷ Třetina z nich byla popravena z důvodu „schvalování atentátu“.

¹⁸ Především v Palestině, Americe, Kanadě či Austrálii.

problémem Židů mezi Čechy a Němci. Za zmínku stojí skutečnost, že se vztah českých Židů k mladší generaci Němců vyvíjí pozitivně. Sympatizují s jejich touhou dozvědět se pravdu.

Již za války se čeští odbojáři v Londýně v čele s E. Benešem začali zabývat otázkou státoprávního uspořádání obnoveného Československa. Hlavními cíli exilové vlády byla koncepce obnovy ČSR v předmnichovských hranicích a vyřešení otázky sudetských Němců. Převládlo kritérium kolektivní viny znamenající vítězství koncepce vyhnání německého obyvatelstva z ČSR. Důležitý byl souhlas hlavního osvoboditele Československa, tedy sovětského svazu. Česká exilová vláda se výměnou za tento souhlas zavázala k loajalitě vůči SSSR.

1.3 SOUČASNÁ SITUACE

V současné době je pro Čechy vztah s Německem zásadní, a to jak z důvodu historického či geopolitického, tak i z hospodářského hlediska. Hospodářské vztahy mezi Českem a Německou jsou velmi intenzivní. Německo je největším zahraničním investorem v ČR. O rozšíření a zlepšení hospodářské spolupráce mezi Českou republikou a Německem usiluje česko-německá obchodní a průmyslová komora.

I přesto, že jsou současné česko-německé vztahy na výborné úrovni, stojí v popředí zájmu některá témata, která jsou trvalým předmětem sporů. Nejpalčivější a nejdiskutovanější téma představuje vysídlení téměř 3 milionů sudetských Němců z pohraničního území ČSR po skončení druhé světové války. Debatu na toto téma podnítil v roce 1990 tehdejší prezident České republiky Václav Havel. K řešení sudetoněmecké otázky zaujal kritické stanovisko, což však vyvolalo vlnu nesouhlasu u značné části české společnosti. Následovaly dlouhé debaty jak mezi samotnými českými příslušníky, tak mezi českými a německými příslušníky navzájem. Zástupci

zemí nakonec vyjádřili v deklaraci o vzájemných vztazích a jejich budoucím vývoji¹⁹ lítost nad utrpením, jež si národy navzájem způsobily. Tato skutečnost je vystižena především ve článku II. a III. (Blíže viz Příloha č. 1)

Zároveň je v tomto dokumentu patrná snaha udělat za minulostí tlustou čáru a soustředit se na vztahy budoucnosti. Reflexe do historie je však velmi důležitá, a to jak pro chápání přítomnosti, tak zvláště pro směřování do budoucnosti.

¹⁹ Deklaraci byla podepsána 21. ledna 1997. Za českou stranu ji podepsali Václav Klaus a Josef Zieleniec, Za německou stranu Helmut Kohl a Klaus Kinkel.

2 ROZVRSTVENÍ NÁRODNÍHO JAZYKA

V této kapitole nastíníme stratifikaci národního jazyka. Nejprve se budeme věnovat spisovné češtině a poté nespisovným vrstvám jazyka, které jsou vymezovány teritoriálně (nářečí, interdialekty) či společensky (argot, slang, profesionalismy). Variantou spisovného jazyka je jeho mluvená podoba – hovorová čeština, která se může skládat i z prostředků ne plně spisovných. V závěru kapitoly se zaměříme na vrstvu cizích slov a její vymezení.

2.1 SPISOVNÝ JAZYK

Spisovná čeština je jednotná na celém území České republiky a má národně reprezentativní funkci. Užívá se v oficiálních projevech a úředních dokumentech. V soukromé komunikaci se spisovný jazyk uplatňuje poměrně málo. Pro českou jazykovou situaci je tedy příznačná diglosie.²⁰

Spisovná varianta řeči neboli standard je kodifikována ve slovnících, mluvnících a pravopisných pravidlech, konkrétně v Pravidlech českého pravopisu, ve Slovníku spisovného jazyka českého a dále ve Slovníku spisovné češtiny. Spisovný jazyk je ustálen. Už proto, že je písemně zachycen, nepodléhá změnám tolik, jako jazyk nespisovný. Určité změny však vykazuje – oprošťuje se od slov zastarávajících a přejímá nové výrazy jednak z nespisovného jazyka, jednak z jiných jazyků, dále nové výrazy vytváří.

U spisovné varianty řeči se setkáváme také s tzv. stylistickou rozrůzněností. Rozlišujeme mezi slovy stylově bezpříznakovými – neutrální výrazy a slovy stylově příznakovými – hovorové nebo knižní výrazy, termíny, poetismy aj.

Hovorová slova (kolokvialismy) – jsou součástí hovorové vrstvy. Ačkoliv se hovorová čeština řídí spisovnou normou, obsahuje mnoho výrazů nespisovných (*šéfovat, být kaput,...*).

²⁰ Na jediném národním území užívají v zásadě všichni mluvčí dvě variety jazyka.

Kolokvialismy bývají často expresivní (*průšvih, klikař, doják,...*). Nedílnou součástí hovorových slov představují slova cizí - převzatá převážně z němčiny (*kšeft, ksicht, rabovat, flek, parta,...*).²¹

Termíny – prostředky odborné stylové vrstvy. Vyznačují se spisovností, jde o odborné pojmy z jednotlivých vědních oborů. Termíny jsou charakterizovány pěti základními rysy – přesností (termíny jsou jednoznačné a přesně vystihují danou skutečnost), ustáleností (neměly by být radikálně měněny), systémovostí (zapadají do systému terminologie daného oboru), nosností (měly by umožňovat tvoření dalších příbuzných termínů) a ústrojností (jsou v souladu s pravidly jazykového systému). Také zde se setkáváme se slovy cizího původu (*play back*), s mezinárodními slovy²² (*atom*) či s kalky²³ (*zeměpis – geografie*). Termíny by měly být také neutrální, tj. bez citového příznaku.²⁴

Knižní výrazy – se váží nejen na písemný projev, ale i mluvené projevy pronášené při slavnostních příležitostech. Knižní slova jsou frekvenčně omezená. Jako příklad můžeme uvést výrazy *posléze, záhy, rámě, plémě, mluvití, praviti, odvětití, pěti, arci* aj.

Poetismy – výrazy, které se objevují v umělecké vrstvě. Patří zde básnická slova jako *jeseň, vesna, lun, chrabrý* či *děva*. Poetismy jsou spjaty s konkrétními uměleckými směry a osobnostmi. Tato slova bývají často zastarávající či zastaralá.

Spisovný jazyk je jazykem vzdělávání, sdělovacích prostředků (alespoň těch veřejnoprávních), umělecké literatury (z velké části), a také zákonodárství. Jazykovědci usilují o trvalé pěstění a kultivování spisovné češtiny, o jazykovou správnost a rozvíjení vyjadřovacích možností spisovného jazyka.

²¹ Hauser, 1980, s. 29-31.

²² Internacionalismy.

²³ Doslovné překlady.

²⁴ Martincová, 2002, s. 488.

2.2 NESPISOVNÉ VRSTVY ČESKÉHO NÁRODNÍHO JAZYKA

Nespisovný jazyk²⁵ se vyznačuje vysokou mírou expresivity. Nespisovné prvky jsou typické pro neoficiální či soukromou komunikaci. Nespisovné útvary, jak jsme již předeslali, vymezujeme podle sociální nebo regionální příslušnosti.

Z hlediska geografického rozlišujeme tyto útvary:

Dialektismy – slova nářeční, jsou typická pro územní oblasti a neznámá lidem z jiných oblastí. Typickým nářečím mluví převážně starší generace na venkově, proto hrozí, že nářečí postupně zanikne spolu s jeho uživateli. Dialektismy bývají užívány také v uměleckém stylu, a to jako charakterizační prostředky. Nejčastěji bývají používány tzv. etnografické dialekty – výrazy, které se váží k životu a zvyklostem v určité oblasti (např. jídlo – *škubánky, kyselica, frgále...*).

Interdialekty – neboli „nadanřečí“ vznikly v důsledku stírání nářečních rozdílů.²⁶ Zpravidla rozlišujeme 4 hlavní interdialekty, a to obecnou hanáčtinu, obecnou moravskou slovenštinu, obecnou laštinu a obecnou češtinu.²⁷ Posledně jmenovaný interdialekt je nejrozšířenější a tedy nejvýznamnější.

Obecná čeština – nazývána též „třetí standard“ vychází ze středočeského nářečí. Rozšiřuje se především díky masmédiím, která mají svá centra v Praze. Mluví se jí převážně v Čechách s přesahem na západní Moravu. V ostatních oblastech Moravy je však pocíťována jako cizí, nenáležitá, nevhodná. V Čechách pronikla obecná čeština i do umělecké literatury, a to jak prostřednictvím promluv postav, tak v pásmu vypravěče. Do obecné češtiny patří výrazy typu *vejtaha, vejšlap, zdejchnout se, kouknout, slejvák*, apod.

²⁵ Někdy nazýván též „substandard“.

²⁶ Tzv. nivelizace nářečí znamená, že se dialekty vzájemně sblíží, postupně ztrácejí svou specifikou, do nářečí pronikají díky vzniku rozhlasu a televize i prvky ze spisovného jazyka.

²⁷ Kuldanová, 2003.

Regionalismy – slova užívaná jen v určité oblasti. Rozlišujeme slova, která se užívají na Moravě a ve Slezsku - moravismy (*zavázet* – překážet, *dědina* – vesnice, *duchna* – peřina, *zatmět* – zdržet se do setmění) a výrazy, které jsou typické jen pro českou oblast - čechismy (*přijdu dýl* – později, *umolousaný* – ušpiněný).

Variety národního jazyka vymezené sociálně nazýváme sociolekty. Mezi jednotlivé sociolekty řadíme:

Slang – soubor speciálních pojmenování, spjatých s pracovním nebo zájmovým prostředím. Pro slangové výrazy je příznačná metaforičnost, emocionálnost, expresivita a tendence k jednoslovným pojmenováním. Slang nám usnadňuje komunikaci v rámci určité skupiny. Známý je například slang sportovní (*blafák*, *šestnáctka*, *betony*, *lapačka*, *půlka*), studentský (*šrotit*, *šprtat*, *čejina*, *basa*, *výzo*), vojenský (*opuštěák*, *bažant*, *kvér*), řemeslnický (*francouzák*), rybářský (*muškařit*), filmařský (*rejža*, *šnytovat*), řidičský (*devadesátka*, *kvalt*, *zpátečka*, *šťáva*), apod. Slangismy, které již ztratily vazbu na vymezenou sociální skupinu, se označují jako interslangismy – jsou to zobecnělé výrazy jako například *zařadit zpátečku* (ustoupit), *hrát fér hru* (jednat čestně), *klamat tělem* (podvádět) či *klikař* (člověk, který má štěstí).

Profesionalismy – výrazy užívané určitou skupinou zaměstnanců při pracovním procesu. Tyto prostředky slouží k usnadňování vzájemné komunikace, je zde tedy patrná snaha o úspornost, proto se při jejich tvoření často setkáváme s univerbizací²⁸ (*slepé střevo* – *slepák*, *dálkově studující* – *dálkař*). Profesionalismy tak citově příznakové jako slangismy, proto se pozorovateli mimo zájmovou skupinu jeví jako více spisovné. Jako příklad můžeme uvést názvy pracovníků policie (*nehodovák*, *očko*, *hlidkař*), počítačové výrazy (*altnout*, *iskejpotvat*, *dungeon*) nebo pojmenování z doktorského prostředí (*jipka*, *chorobák*, *kožář*).

²⁸ Z víceslovného pojmenování vznikne pojmenování jednoslovné.

Argot²⁹ – představuje mluvu sociálně okrajových skupin.³⁰ Příslušníci této společenské spodiny tvořili výrazy záměrně tak, aby nebyly srozumitelné jen pro ostatní vrstvy společnosti. Proto v souvislosti s argotem mluvíme o tzv. „tajné mluvě“. Většina argotických slov k nám přešla přes německý argot. „Ten je starší a podstatně lépe zdokumentovaný /.../. Německý argot se obvykle nazývá rotwelsch, kde rot označovalo žebráky z povolání, zloděje aj., welsch byl pak výraz pro románské jazyky /.../, avšak běžně se tak označoval jakýkoliv nesrozumitelný jazyk.“³¹ Při tvoření takovýchto tajných pojmenování se užívalo zpravidla posunu významu, časté byly metafory, metonymie, resp. synekdochy. Obvyklé bylo, jak v německém, tak českém argotu, označení věci podle její typické vlastnosti – například *bělka* označovala mléko (v německém argotu *Weißling*), *bělák* sýr (*Weisskill*), slovo *černá* znamenalo noc (*Schwärzte*), *měkký* zlato (*Weiches*). Některé argotické výrazy byly převzaty také z jazyka jidiš³² (*gauner* - darebák, *šoufl* - špatně), romštiny (*čábě* – dítě, *čór* – zloděj, *máro* – chléb) či byly domácího původu (*chlup* – detektiv, *stříkačka* – pistole, *prachy* – peníze).

Jako příklad místního argotu můžeme uvést mluvu „brněnské plotny“³³ (např. *fr’an* – kalíšek alkoholu, *psina* – legrace, *flusnót* – plivnout, *špítl* – nemocnice, *nafutrované medvěd* - pokladna). Některá slova přetrvala zánik plotny, a to zejména díky mládeži, kterou přitahovala vtipnost a expresivita těchto argotických slov.

2.3 VRSTVA CIZÍCH SLOV VE SLOVNÍ ZÁSOBĚ

Výrazy, které jsou převzaty z jiných jazyků, nazýváme výpůjčky či přejímky. Přejímání z cizích jazyků vzniká, jak jsme již předeslali v úvodu, důsledkem jazykových kontaktů. Výpůjčky můžeme rozčleňovat na výpůjčky fonologické, morfologické, slovotvorné (např.

²⁹ Někdy nazýván též „hantýrka“.

³⁰ Zloději, pašeráci, narkomani, prostitutky apod.

³¹ Hugo, 2006, s. 20.

³² Jazyk východoevropských Židů založený na němčině.

³³ Zaznamenaná argotická mluva brněnského podsvětí z meziválečného období.

složeniny typu *bohabojný, jednadvacet* podle němčiny), syntaktické (např. přijímání některých větných konstrukcí z němčiny – „*nechá se to + infinitiv*“ < „*es lässt sich + INF*“), dále lexikální (*barva* < *Farbe*), frazeologické (*být v obraze* < *im Bild sein*, *vylít s vaničkou dítě* < *das Kind mit dem Bade ausschütten*) či pragmatické (např. rozšíření onikání³⁴ a onkání³⁵ pod vlivem němčiny a návrat k vykání pod vlivem francouzštiny v 19. století).³⁶

Cizí slova můžeme dále rozlišovat na základě přizpůsobení slovům domácím, stáří přejetí nebo podle jazyka, z kterého bylo slovo převzato. Podle stupně zdomácnění vydělujeme následující typy cizích slov:

Slova přizpůsobená – výrazy, které se již plně adaptovaly, jejich cizost si neuvědomuje, proto je nazýváme slovy zdomácnělými (*škola, fyzika, gymnázium, dort, kuchyň, barva, plech, kapsa, klobouk...*). Do této skupiny řadíme i slova přizpůsobená jen zčásti. Tato slova si podržují rys cizosti. Můžeme se například setkat s hláskami, které se v neutrálních českých slovech nevyskytují (*g – gól, guma, sága; f – nafta, fúze; x – praxe, existence, exhibice, w – interview*). U těchto slov se dále mohou objevovat odchylky při skloňování (*datum – data, téma – tématu*), anebo se neskloňují vůbec (*kupé, byró*).

Nepřizpůsobená slova – jsou pocíťována a chovají se jako slova cizí – zachovávají si původní pravopis, občas i výslovnost. Jedná se zejména o slova citátová (charakterizační výrazy jako *wehrmacht, gestapo, biedermeier, minnesänger*) a pojmenování cizích reálií (např. pojmenování cizí měny – *marka, libra, šilink*).

³⁴ Místo druhé osoby singuláru bylo užito třetí plurálu (*Co na to říkají, pane Nový*).

³⁵ Při oslovení se místo druhé osoby používala třetí osoba singuláru (*Lenko, šla jsem*).

³⁶ Skalka, Nekula, 2002, s. 542-544.

Kalky – pojmenování vytvořená z domácích prvků podle cizího modelu (příklady kalků vytvořených podle německých výrazů: *zvěrolékař – Tierarzt, každopádně – jedenfalls, lehkomyšlný – leichtsinnig, časopis – Zeitschrift*).

Hybridní slova – složeniny, jedna část je cizího původu, druhá domácího. Obvykle mají podobu podstatného jména (*autoopravna, synátor, elektroléčba, galavečer, minisukně, diacukrárna, produktivní*).

Podle stáří přejetí dělíme výpůjčky na staré či novodobé. Slova, která byla přejata již před mnoha staletími, jsou již většinou plně zdomácněná (*škola, tabule, sobota, osel, orloj, helma*). Naopak u slov přejatých poměrně nedávno cizost stále pocítujeme (*tyfus, transfúze, basketbal, taxi, pedikúra, handy*).

Cizí slova můžeme dále rozlišovat podle jejich funkce. Existují případy, kdy cizí slovo domácí ekvivalent nemá – jeho užívání je tedy nezbytné. Pokud označuje toto slovo skutečnosti běžně užívané, brzy zdomácněje (*automobil, elektřina, sport*). Cizím však zůstává, pokud označuje cizí realie (*rikša, jurta, mešita, minaret*), anebo je citátové (*par exemple, nota bene*). Druhou skupinou jsou cizí slova, která domácí ekvivalent mají (*mluvnice – gramatika, opis – parafráze*). Tyto synonymní výrazy mívají zpravidla stejný význam i vcelku stejné užití.

Čeština přejímala v průběhu svého vývoje slova z různých jazyků. Zpočátku měly na náš jazyk největší vliv klasické jazyky. Z latiny k nám přešly slova jako *profesor, student, univerzita, seminář, doktor, titul, kancelář, koruna, košile, švestka, oliva, vila, nota, milión, pódium* a mnoho dalších. Řečtina poskytla češtině například slova *atlet, bibliotéka, hyperbola, demokracie, gymnázium, filozofie, tyran* nebo *varhany*.

V evropském kontextu přejala čeština nejvíce slov ze sousední němčiny. Tyto jazykové prvky převzaté z německého jazyka nazýváme **germanismy**: *bál, brak, brýle, cihla, cín, clo, couvat, čapka, fara, flétna, fůra, halda, halěr, hřbitov, jarmara, kamzík, kašna, klempíř, knedlík,*

kněz, knoflík, koule, krychle, lán, mašle, mince, mosaz, nudle, obr, ortel, pánev, plachta, plech, plotna, pluk, policie, punčochy, rošt, roura, sál, smalt, smírek, šachta, šindel, špalek, špatný, špejle, špendlík, šroub, šunka, švagr, talíř, taška, trefit, váha, valčík, žold, žumpa aj. Jak bylo uvedeno již dříve, některá z těchto slov jsou sice latinského původu, ale k nám se dostala prostřednictvím německého jazyka. Latinské výrazy se k nám dostávaly a dostávají nejen díky němčině, ale také prostřednictvím jiných evropských jazyků, které si latinismy přizpůsobují. Jmenujme alespoň italštinu a její výrazy z klasické hudby: *piano, forte moderato, legato, adagio*, dále francouzské výrazy z oblasti módy: *manžeta, flanel, fazóna* nebo z oblasti baletu: *arabeska, pirueta*.

Ze slovanských jazyků přebírala čeština nejvíce slov z ruštiny³⁷ (*bohatýr, vodka, vesmír, vzduch, nástěnka, tuleň*), polštiny³⁸ (*kořalka, okres, okurek, úbor, mazurka, sled*), srbochorvatštiny (*junák, lastura, snacha*) a slovenštiny³⁹ (*namyšlený, nárokovat, zástava*).

Dále se v češtině kromě slov převzatých z dalších evropských jazyků (španělštiny, portugalštiny, maďarštiny) vyskytují slova přejatá z jazyků vzdálenějších: z turečtiny *jogurt, klobouk, tasemnice, paša*; arabštiny *otoman, alkohol, talisman, káva, harém, trafik, algebra*; hebrejštiny *sobota, rabín, rámus*; perštiny *bazar, karavana, divan, sandál, kabát*; dále z indických jazyků *džungle, karafiát*; z čínštiny *sója, kaolín, čaj*; malajštiny *orangutan*; z indiánských jazyků *totem, kánoe, kakao, čokoláda, skalp, apač, tabák, jaguár*; a z eskymáčtiny *iglú* nebo *kajak*. Tyto výrazy se nazývají **exotismy**.

Zvláštní vrstvu tvoří slova mezinárodní – tzv. **internacionalismy**. Jsou to taková slova, která se vyskytují s určitými úpravami hned v několika jazycích. Ve většině případů mluvíme o kontextu evropském⁴⁰ a pramenem bývají jazyky klasické (*atom, atletika, fyzika, diskuse*,

³⁷ Výrazy převzaté z ruského jazyka nazýváme rusismy.

³⁸ Tzv. polonismy.

³⁹ Tzv. slovakismy.

⁴⁰ Výraz společný většině evropských jazyků označujeme též pojmem evropeismus.

hymna). Menší počet těchto slov je původu francouzského (*prezident, revoluce*); italského (*banka, tenor, soprán, alt*); anglického (sportovní názvy: *sport, start, fotbal, hokej, basketbal*).

V současné době probíhá přejímání slov v největší míře z angličtiny. Ať už anglicismy⁴¹ starší nebo ty nově přibývající jsou v dnešních jazykových projevech silně zastoupeny, a to zejména v oblasti výpočetní techniky (*skener, internet, server*), sportu (*skateboard, tenis, snowboard, time out, play off*), moderní hudby (*pop music, prodance, house*), ekonomiky (*diskont*) či žurnalistiky (*peoplemeter, prime time*).

„Přejímání slov, kde je to potřeba, je ve všech jazycích jev zcela běžný... To samo není důvodem k naříkání nad stavem češtiny. Je jen třeba mezi přejatými slovy správně rozlišovat, věnovat trvalou pozornost jejich přiměřenému výběru, a tím naše vyjadřování neustále kultivovat. V průběhu vývoje všechno nepotřebné a módní časem odpadne a uplatní se a přetrvá to, co je vhodné a funkční.“⁴²

2.4 PURISMUS

V dřívějších dobách jsme se mohli setkat s četnými (mnohdy přehnanými) puristickými snahami,⁴³ tj. snahami o zachování čistoty jazyka, a tedy odmítání cizích jazykových vlivů. Purismus u nás měl především obrannou funkci. Očišťování mělo zabránit postupnému rozrušování vlastního jazykové sytému jazykem cizím, který se dostával do dominantního postavení. Už Mistr Jan Hus⁴⁴ se pokoušel bojovat proti tehdejším německým výrazům jako *hantuch* (místo *ubrusec*, z německého *Handtuch*) či *šorc* (místo *zástěrky*, z nářečního *Schurz*).

⁴¹ Výrazy převzaté z anglického jazyka.

⁴² Sochová 1994, s. 12.

⁴³ Purismus též brusičství.

⁴⁴ Hus žil na přelomu 14. a 15. století.

V období barokním⁴⁵ bojovali puristé především proti řeckolatinským termínům. Chtěli dokázat výrazovou schopnost češtiny, a proto tvořili neologismy jako *učna* místo škola, *ohybatelka* místo deklinace či *dovtípilka* místo metonymie. Tímto neumělým neologizováním (neznali slovo tvorná pravidla) však jazyku spíše škodili, než prospívali.

V období národního obrození byly mimo germanismů vymycovány také internacionální termíny, vytvořené většinou na řeckém nebo latinském základě. Vznikala tak slova, která byla sice postavena na českém základě, ale zároveň imitovala cizí vzory (*chvalořeč* – Lobrede, *přírodozkum* – Naturforschung). Purismus doby obrozenecké měl širší poslání – nejen, že usiloval o vymýcení cizojazyčných prvků, ale měl také doplnit českou slovní zásobu o chybějící odborné termíny z domácích zdrojů, a dokázat tak rovnocennost vlastního jazyka s jazyky užívanými v mezinárodní odborné komunikaci.

Do období 70. a 90. let 19. století spadá další vlna puristických snah, podnětená českým nacionalismem. Hlavním cílem nebylo doplňování české slovní zásoby, šlo o vymycování cizích, zvláště německých výpůjček, a to i těch, které již byly v českém úzu přijaty. Do tohoto boje za čistotu jazyka se zapojila celá řada českých osobností. V hojném počtu byly vydávány příručky, které obsahovaly seznam nepřipustných výrazových prostředků, včetně těch „správných“. Nejvýznamnější z nich se stal *Brus jazyka českého*, vydaný Maticí českou v roce 1877. Puristé se stavěli zejména proti složeninám, protože v nich spatřovali německý vliv. Například místo *stromořadí* (německy Baumreihe) doporučovali zdomácnělý galicismus⁴⁶ *alej*, místo *bleskurychlý* (blitzschnell) *rychlý jako blesk*. Dále žádali odstranění takových výrazů, jejichž význam se posunul vlivem německých slov. Kupříkladu *předhazovat komu co* (vorwerfen) nahrazovali slovesy *vytýkat*, *vyčítat*; *přehánět co* (übertreiben) slovesy *zveličovat*, *nadsazovat*,

⁴⁵ 17. – 18. století.

⁴⁶ Jazykový prvek přejetý do jiného jazyka z francouzštiny nebo podle francouzštiny v něm utvořený.

přepínat; větu *náš soused platí za učeného* (gelten) vyměňovali za spojení *pokládá se, má se za učeného*.

Brusiči také označili jako nečeské některé vazby, které ve spisovné češtině byly již zakotvené. Místo *zvykat na co* (gewöhnlich an etwas) upřednostňovali dativ (*zvykat čemu*), spojení *zodpovídat otázky* (Fragen beantworten) vyměnili za *odpovídat na otázky, k otázkám*. Paralely v němčině našly také u běžných výrazových prostředků, jako u otázky *Jak jsi star?* (Wie alt bist du?), kterou nahradili výrazem *kolik je ti let*; místo spojení *dostat strach* (Angst bekommen) doporučovali archaické vazby *napadl* nebo *pojal mne strach, připadl na mne strach* apod. Podezření z německého původu padlo i na spojení verbonominální, například výraz *dělat dojem* (Eindruck machen) nahrazovali slovesem *působit, dojímat*.

Puristické očišťování jazyka od cizích vlivů bylo míněno dobře, avšak nepřineslo žádný užitek. Čeština v jeho důsledku spíše strádala – byla ochuzena o výrazové prostředky, které potřebovala zejména při vyjadřování abstraktních pojmů a vztahů, jazyk dále přicházel o potřebné synonymní výrazy a v důsledku archaizace spisovné normy byla čeština zbavována potřebné stability. Puristé navíc postupovali nejednotně, jejich zákazy a příkazy se od sebe mnohdy lišily, proto v 2. polovině 90. let jejich činnost takřka ustala.⁴⁷

⁴⁷ Jelínek, 2002, s. 364-366.

3 FREKVENCE SLOV NĚMECKÉHO PŮVODU A OBLASTI JEJICH VÝSKYTU

Vzhledem k blízkým stykům českého a německého obyvatelstva v minulosti nalezneme v češtině nejen mnoho výrazů přejatých z němčiny, ale i takové prvky, které jsou podle němčiny vytvořené. V současné češtině se vyskytují stovky čistě lexikálních kalků (*těžkopádný* – schwerfällig, *předměstí* – Vorstadt, *zákonodárce* – Gesetzgeber, *obložený chlebiček* – ein belegtes Brötchen, *vlastnoručně* – eigenhändig, *prvotřídní* – erstklassig). Dále se v češtině objevují kalky frazeologické (*trefit se do černého* – ins Schwarze trefen, *sáhnout hluboko do kapsy* – tief in die Tasche greifen, *přijít zkrátka* – zu kurz kommen) či kalky sémantické⁴⁸ (*měřit* – původně něco, někoho měřit, později pod vlivem německého messen i být velký, mít míru, např. měřit 180cm; *panovat* – původně jen vládnout, pak podle německého herrschen i být, trvat, např. v zemi panuje neklid).⁴⁹

Je třeba podotknout, že největší vliv na náš národní jazyk měly příhraniční oblasti.⁵⁰ S germanismy se můžeme setkat v běžné mluvě dneška, v oblasti řemesel, obchodu, vojenství, náboženství, kuchařství, účetnictví apod. Vzájemné vztahy obou národů odrážejí také vlastní jména. V současné době se z němčiny přejímají například některé termíny z oblasti literární vědy (*Ich-forma*, *Er-forma*, *leitmotiv*,...). Jak jsme již předeslali, mnoho z převzatých německých výrazů má původ v řečtině nebo latině.

3.1 NĚMECKÉ VÝRAZY V ČESKÝCH BĚŽNĚ MLUVENÝCH PROJEVECH

Díky bezprostřednímu kontaktu mezi českou a německou populací, zejména za doby Rakouska-Uherska a poté mezi dvěma světovými válkami, zesílila frekvence germanismů

⁴⁸ Změny původního významu domácích či přejatých slovanských slov pod vlivem němčiny.

⁴⁹ Jodas, 1998, s. 217-218.

⁵⁰ Bavorsko, Sasko a také Rakousko.

v běžné české komunikaci. Německé výrazy jsou tedy typické, jak již bylo předesláno v úvodu, zvláště pro mluvu věkově starších obyvatel. Značné množství germanismů však zdomácnělo natolik, že proniklo do mluvy všech generací.

Německá slova v českém jazyce se velmi často vyznačují expresivitou: *antwort* (Antwort) – odpověď; *ausgerechnet* (ausgerechnet) – zrovna, právě; *cálovat* (zahlen) – platit; *eklhaf* (ekelhaft) – odporný; *fajnšmekr* (Feinschmecker) – labužník; *helfnout* (helfen) – pomoci; *kindrštuba* (Kinderstube) – dětský pokoj; *nýmand* (niemand) – nikdo; *pechfogl* (Pechvogel) – smolař a mnoho dalších.⁵¹

Germanismy můžeme dále rozdělit do následujících sémantických podskupin:⁵²

Vybavení domu a statku: *cimra* (německy Zimmer) – pokoj; *firhaněk* (Vorhang) – záclona; *futra* (Futter) – zárubeň; *hicovat* (hitzen) – topit; *kamrlík* (Kämmerlein) – komůrka; kanape (Kanapee) – pohovka; *kredenc* (Kredenz) – příborník; *kšírny* (schirren) – postruhy, postroj; *kvartýr* (Quartier) – byt; *kýbl* (Kübel) – kbelík, vědro; *lajntuch* (Leintuch) – prostěradlo; *maštal* (Marstall) – chlév, stáj; *mébl* (Möbel) – nábytek; *pičlovat* (bügeln) – žehlit; *rýna* (Rinne) – okapový žlab; *spiž*, *spižírna*, *špajzka* (Speisekammer) – místnost k uložení potravin; *šamrle* (Schemel) – stolička; *šafář* (Schaffer) – hospodářský správce; *šafářovat* (schaffen) – být šafářem, rozkazovat druhým; *šopa* (Schuppen) – kůlna; *špígl* (Spiegel) – zrcadlo; *šrank* (Schrank) – skříň; *šrot* (Schrot) – krmivo, drť; *štok* (Stock) – poschodí, patro; *šuple*, *šuplík* (Schublade) – zásuvka; *tepich* (Teppich) – koberec.

Kuchařství: *apetyt* (Appetit) – chuť; *celer* (Zeller) – celer; *cukr* (Zucker) – cukr; *dynstovat* (dünsten) – dusit; *erteple* (Erdäpfel) – brambory; *fajnšmekr* (Feinschmecker) – labužník; *fašírka* (Faschierte) – sekná; *futrovat* (füttern) – krmit; *karfiol* (Blumenkohl) –

⁵¹ Do poznámek v závorkách uvádíme znění německých slov v originální podobě.

⁵² Klobouková, 2006.

kvěťák; *kastrol* (Kasserolle) – kastrol; *knedlík* (Knödel) – knedlík; *koštér* (Koster) – ochutnávač; *kuchtit* (kochen) – vařit; *kuchyně* (Küche) – kuchyně; *ládovat se* (laden) – cpát se; *lógr* (Lager) – kávová sedlina; *mošt* (Most) – mošt, nevykvašená šťáva z ovoce; *paštika* (Pastete) – paštika; *preclík* (Brezel) – preclík; *pucovat* (putzen) – čistit; *putra* (Butter) – máslo; *putrovat* (buttern) – tlouci máslo; *rajs* (Reis) – rýže; *rendlík* (Reind) – menší kastrol, *restovat* (rösten) – opékat, pražit; *rošt* (Rost) – mřížka k opékání; *rozinka* (Rosine) – rozinka; *sekt* (Sekt) – šumivé víno; *servírovat* (servieren) – podávat jídlo; *sós* (Sosse) – omáčka; *šmak* (Geschmack) – chuť; *šmakovat* (schmecken) – chutnat; *šnycl* (Schnitzel) – řízek; *šnytlik* (Schnittlauch) – pažitka; *špejle* (Speiler) – špejle; *špek* (Speck) – slanina, špek; *špenát* (Spinat) – špenát; *šporhert*, *šparhert* (Sparherd) – sporák; *špunt* (Spund) – zátka; *špuntovat* (spunden) – zátkovat; *štola* (Stollen) – vánočka; *štrúdl* (Strudel) – závin; *šunka* (Schinken) – šunka; *talíř* (Teller) – talíř; *vuřt* (Wurst) – vuřt, buřt.

Oblečení: *fusekle* (Fußsocke) – ponožka; *futro* (Futter) – podšívka; *hózný* (Hose) – kalhoty; *jupka* (Joppe) – ženská kabátek, kazajka; *kamaše* (Gamasche) – kamaše; *kapuce* (Kaputze) – kapuce; *kšilt* (Schild) – štítek čepice; *mantl* (Mantel) – kabát; *mašle* (Masche) – mašle, stuha; *pantofel* (Pantoffel) – treпка, lehká domácí obuv; *rolák* (Rollkragenpullover) – rolák; *šlajfka* (Schleife) – kravata; *šorc* (Schurz) – zástěra; *štekle* (Stöckelabsätze) – vysoké podpadky; *štrample* (Strümpfe) – punčochy.

Školství: *biflovat* (büffeln) – učit se nazpaměť; *bichle* (Büchel) – kniha; *radýrka* (Radiergummi) – guma; *radýrovat* (radieren) – gumovat; *šibr* (Schieber) – logaritmické pravítko; *šprechtit* (sprechen) – mluvit (německy); *študent*, *študák* (Student) – student; *študovat* (studieren) – studovat; *šupléra* (Schublehre) – posuvné měřítko.

Náboženství, církev: *almužna* (Almosen) – milodar; *biskup* (Bischof) – biskup, církevní duchovní; *biřmovat* (firmen) – udělovat svátost biřmování; *fara* (Pfarre) – farní úřad nebo jeho

budova; farář (Pfarrer) – farář, duchovní; *kacíř* (Ketzer) – kacíř, heretik; *kaple* (Kapelle) – kaple, menší křesťanská stavba; *klášter* (Kloster) – sídlo církevního řádu; *křesťan* (Christ) – vyznavač Kristova učení; *mnich* (Mönch) – mnich, řeholník; *mše* (Messe) – mše, bohoslužba; *oltář* (Altar) – bohoslužebný stůl; *opat* (Abt) – představený mužského kláštera; *papež* (Papst) – hlava římskokatolické církve; *žalm* (Psalm) – náboženský zpěv projevující chválu a prosby Bohu; *žaltář* (Psalter) – kniha Starého zákona obsahující žalmy.

Pohostinství: *knajpa* (Kneipe) – hospoda; *lokál* (Lokal) – hostinec; *rauš* (Rausch) – alkoholické opojení; *runda* (Runde) – pohoštění spolustolovníků po jedné sklenice nápoje; *servírka* (Serviererin) – zaměstnankyně v restauraci; *šenk* (Schenke) – výčepní místnost; *šenkovat* (schenken) – čepovat; *šenkýř* (Schenkwirt) – hostinský, výčepní; *šenkýřka* (Schenkwirtin) – hostinská; *šnaps* (Schnaps) – kořalka, pálenka; *špeluňka* (Spelunke) – malá hospoda nejhorší úrovně; *štamgast* (Stammgast) – stálý host; *štamprle* (Schnapsglas) – kalíšek kořalky; *tringelt* (Trinkgeld) – spropitné.⁵³

I z uvedených příkladů je patrné, že si čeští uživatelé germanismy v různé míře počešťovali. Často docházelo k zvukové (a grafické) adaptaci. Německé hlásky, které se v našem fonologickém systému nenachází, byly nahrazeny jejich jednoduššími ekvivalenty (*wünschen* > *vinšovat*; *Möbel* > *mébl*). Také souhláskové skupiny se zjednodušovaly (*Ordnung* > *ornunk*) nebo se nahrazovaly artikulačně blízkými hláskami (*Butter* > *putra*).

V běžné komunikaci se můžeme setkat s užíváním celých spojení či vazeb převzatých z německého jazyka. Například *o tom nemám ani ánunk* (Ahnung haben – nemít ponětí), *udělej ornunk* (Ordnung machen – dělat pořádek) či *máš recht* (Recht haben – mít pravdu).⁵⁴

⁵³ Do poznámek v závorkách uvádíme znění německých slov v originální podobě.

⁵⁴ Zouharová, 2008, s. 215-216.

3.2 VÝRAZY V ČESKÉ TECHNICKÉ TERMINOLOGII

Velká část přejatých slov je spojena s řemeslnickými obory – tesař, truhlář, klempíř, malíř pokojů, brusič apod., dále s obchodem, vojenským a policejním prostředím či také s prostředím železnice. Většinou jde o slova nespisovná, slangová.

Řemesla: *bastlíř* (Bastler) – kutil; *cech* (Zeche) – cech; *cícha* (Zieche) – povlak na peřinu; *cvok*, *cvoček* (Zwecke) – cvok, cvoček; *drát* (Draht) – drát; *fabrika* (Fabrik) – továrna, závod; *fachman* (Fachmann) – odborník, specialista; *fajront* (Feierabend) – konec pracovní doby; *falcovačka* (Falzmaschine) – stroj na skládání, drážkovací stroj; *fládr* (Flader) – žilka, žilková kresba dřeva; *foch*, *fach* (Fach) – obor, zaměstnání; *fošna* (Pfosten) – silné prkno; *fušař* (Pfuscher) – neodborný řemeslník; *fušerství* (Pfuscherei) – neodborné provozování řemesla; *fuška* (Pfusch) – těžká práce, dřina; *glanc* (Glanz) – lesk; *hák* (Haken) – hák, skoba; *hamr* (Hammer) – kladivo; *hever* (Heber) – zvedák; *hoblík* (Hobel) – hoblík; *hoblovat* (hoben) – hoblovat; *kachlík*, *kachlička* (Kachel) – kachlík, kachlička; *klempíř* (Klempner) – klempíř; *kyt* (Kitt) – kyt, tmel; *lať*, *laťka* (Latte) – tyč, lať; *machr* (Macher) – obratný člověk, odborník; *majstrštyk* (Meisterstück) – mistrovské dílo; *majzlík* (Maisel) – dláto; *malíř* (Maler) – malíř; *moždíř* (Mörser) – moždíř; *plech* (Blech) – plech; *polírovat* (polieren) – leštit; *rádlo* (Rändelrad) – vroubkované kolečko na násadě; *rašple* (Raspel) – struhák, pilník; *roura* (Röhre) – trubice; *šichta* (Schicht) – směna; *šichtmistr* (Schichtmeister) – vedoucí směny; *šindel* (Schindel) – šindel, taška; *šlejfirna* (Schleiferei) – brusírna; *šlejfir* (Schleifer) – brusič; *šmirgl* (Schmirgel) – smírek, brusný papír; *šmirglovat* (schmirgeln) – brousit, leštit; *špachtle* (Spachtel) – stěrka, roztěrka; *špátka* (Spaten) – lopatka; *šperhák* (Sperrhaken) – paklič; *šroub* (Schraube) – šroub, *šroubovák* (Schraubenzieher, Schrauber) – šroubovák; *štafle* (Staffel) – dvojitý žebřík; *štrejchovat* (streichen) – natírat; *truhla* (Truhe) – truhla, rakev; *vercajk* (Werkzeug) – náradí.

Vojenství: *arest* (Arrest) – vězení, vazba; *bachař* (Wache) – vězeňský dozorce; *befěl* (Befehl) – rozkaz; *bunkr* (Bunker) – pevnůstka, kryt; *cajghaus* (Zeughaus) – zbrojnice; *dril* (Drill) – tvrdý, mechanický výcvik; *fangle* (Fahne) – prapor, vlajka; *fendrych* (Fähnrich) – praporčík; *festunk* (Festung) – pevnost, tvrz; *flinta* (Flinte) – puška; *gestapák* (Gestapomann) – příslušník gestapa; *gestapo* (Gestapo – Geheime Staatspolizei) – tajná státní policie v nacistickém Německu; *haltovat* (halten) – zastavit; *helma* (Helm) – přilba, helma; *houfnice* (Haubitze) – houfnice, dělo s krátkou hlavní; *hylzna* (Hülse) – nábojnice; *kanon* (Kanone) – dělo; *kanonýr* (Kanonier) – dělostřelec; *komandovat* (kommandieren) – poroučet, rozkazovat; *kriminál* (Kriminal) – vězení; *krypl* (Krüppel) – chromý člověk, mrzák; *kurát* (Kurat) – vojenský kněz; *kvér* (Gewehr) – puška, zbraň; *lafeta* (Lafette) – lafeta, součást děla; *lágr* (Lager) – tábor; *lajtnant* (Leutnant) – poručík; *óbrlajtnant* (Oberleutnant) – nadporučík; *lampasy* (Lampassen) – pruhy na švech kalhot u uniformy; *lauf* (Lauf) – hlaveň; *loch* (Loch) – vězení; *markytánka* (Marketenderin) – prodavačka zboží a jídla vojákům; *marš* (Marsch) – pochod; *maršál* (Marschall) – maršál, nejvyšší vojenská hodnost; *maširovat* (marschieren) – pochodovat; *meldovat* (melden) – hlásit; *meldunk* (Maldung) – hlášení, zpráva; *metál* (Metall) – vyznamenání, medaile; *mord* (Mord) – vražda; *mordéř* (Mörder) – vrah, zabiják; *mundúr* (Montur) – uniforma; *oficír* (Offizier) – důstojník; *pancíř* (Panzer) – ochranný kryt; *rajtovat* (reiten) – jezdit na koni; *raport* (Rapport) – zpráv, hlášení; *rast* (Rast) – odpočinek; *regiment* (Regiment) – pluk; *rejtár* (Reiter) – jízdní voják; *rekrut* (Rekrut) – odvedenec (na vojnu); *réta* (Rettung) – záchrana; *rota* (Rotte) – rota, oddíl vojska; *rotmistr* (Rottmeister) – velitel roty; *šarvátka* (Scharmützel) – potyčka; *šik* (Schick) – vojenský útvar; *štáb* (Stab) – vojenský sbor vyššího vojenského velitele; *štelunk* (Stellung) – pozice, postavení; *varta* (Wart) – stráž; *vartovat* (warten) – hlídat, strážit.

Obchod: *artikl* (Artikel) – druh zboží; *aušus* (Ausschuss) – zmetek, vadné zboží; *brak* (Brack) – podřadné, kazové zboží; *cálovat* (zahlen) – platit; *celník* (Zöllner) – celník, zaměstnanec celní správy; *cifra* (Ziffer) – číslice; *clo* (Zoll) – clo, poplatek zboží vybíraný při přepravě zboží přes státní hranice; *čachr* (Schacher) – nepoctivý obchod; *čachrovat* (schachern) – nepoctivě obchodovat; *falšovat* (fälschen) – padělat; *gauner* (Gauner) – darebák, podvodník; *grešle* (Gröschel) – grešle, stará drobná mince; *groš* (groschen) – groš, drobná mince; *haléř*, *halíř* (Heller) – haléř, setina české koruny; *handl* (Handel) – obchod; *jarmark* (Jahrmarkt) – jarmark, trh; *kasa* (Kasse) – pokladna; *kasírovat* (kassieren) – přijímat peníze; *kauf* (Kauf) – nákup, koupě; *klasa* (Klasse) – třída, jakost; *krachovat* (krachen) – bankrotovat; *krám* (Kram) – obchod, stánek; *kramář* (Krämer) – drobný obchodník; *kšeft* (Geschäft) – obchod; *kumpán* (Kumpan) – společník, druh; *kunšaft* (Kundschaft) – zákazník; *lifrovat* (liefern) – poslat; *mince* (Münze) – mince; *paket* (Paket) – balík; *rest* (Rest) – nedoplatek; *sorta* (Sorte) – odrůda, druh; *šacovat* (schätzen) – odhadnout, ocenit; *šejdíř* (Schindler) – podvodník; *šmejd* (Schund) – podřadné zboží; *šmelina* (Schiebung) – černý obchod, lichva; *šmelinář* (Schieber) – překupník; *šmírbuch* (Schmierbuch) – pomocná účetní kniha; *špárkasa* (Sparkasse) – spořitelna; *špárovat* (sparen) – šetřit; *štempl* (Stempel) – razítko; *štemplovat* (stempeln) – razítkovat; *švindl* (Schwindel) – lest, podvod; *švindlovat* (schwindeln) – podvádět; *vekslák* (Wechsler) – nelegální obchodník s valutami; *vindra* (Wiener Heller) – nepatrný peníz, halíř.

Železnice: *abtajlunk* (Abteilung) – oddíl, kupé; *ajzboňák* (Eisenbahner) – železničář; *hytlák* (Hüttelwagen) – služební vůz nebo krytý nákladní železniční vůz vůbec; *mašina* (Maschine) – lokomotiva; *mašinfíra* (Maschinenführer) – strojvedoucí; *šibovat* (schieben) – posunovat (železniční vagóny); *šína* (Schiene) – kolejnice; *šraňky* (Schranken) – závory.⁵⁵

⁵⁵ Do poznámek v závorkách uvádíme znění německých slov v originální podobě.

Během historického vývoje byly četné germanismy vytlačeny na periferii české slovní zásoby⁵⁶ svými nově vytvořenými českými ekvivalenty (*kšaft – závět*). Další skupinu německých výrazů (nejpočetnější) tvoří citově zabarvené (expresivní) varianty pro domácí neutrální slovo (*kšeft – obchod*). Tato slova se vztahují zejména k věcem každodenního života a obohacují neoficiální komunikaci českých mluvčích. Některé germanismy svoji expresivitu díky hojnému užívání již ztratily (*špek*). Tyto výrazy patří do centra slovní zásoby a slouží jako citově neutrální prostředky v běžné oficiální komunikaci.

3.3 VLASTNÍ JMÉNA

Společnou historii českého a německého národa odrážejí nepochybně i vlastní jména. Tuto problematiku v rámci bakalářské práce jen nastíníme. Téma je podle našeho názoru natolik obsáhlé, že by se jím mohla zabývat další samostatná závěrečná práce.

Vzájemné vztahy obou národů se projevují jednak v křestních jménech a příjmeních, jednak ve jménech místních. Ovlivňování bylo oboustranné – německá jména pronikala do češtiny a české jména zase do jazyka německého, zvláště pak do rakouské němčiny. Lidem přistěhovalým z bývalých zemí koruny české se ve Vídni říkalo *Böhm*. Čeští příslušníci, kteří se přistěhovali přímo z Moravy, bývali nazýváni *Mährer* a nově přistěhovalým ze Slezska se říkalo *Schlesier* či *Schlesinger*. Ten, kdo přišel z Prahy, byl *Prager*, z Brna *Brünner* apod.

V českém jazyce můžeme pozorovat například tato příjmení německého původu: *Schuster* (existuje i české jméno Švec), *Jäger* (také české Myslivec), dále *Grossmann*, *Weis*, *Müller*, *Mayer*, *Wolker*, *Berger*, *Klostermann*, *Schmied*, *Rosenberg*, *Schneider*, *Tiefenbach*, *Schwarz*, *Neumann*, *Wurzel*, *Gebauer*, *Zeyer*, *Fischer*, *Fleischmann*, *Teichmann*, *Drexler*,

⁵⁶ V rámci slovní zásoby rozlišujeme jádro (centrum), tedy základní slovní fond, a periferii (proměnlivou část), která se neustále vyvíjí a odráží pohyb ve společenském životě.

Schindler, Richter a mnoho dalších. Německá příjmení se u nás vyskytují také v různých variantních podobách (*Fischer* > *Fišer, Fišar, ...*).

V rámci místních jmen nalezneme na českém území názvy měst německého původu jako *Fulnek, Nymburk, Vamperk, Humpolec, Šternberk, Aš, Lanškroun* aj. Obvyklé byly také překlady původně německých jmen do češtiny (*Gottesgab – Boží Dar, Weisbach – Bílý Potok, Schönlinde – Krásná Lípa, ...*). Naopak do němčiny byla překládána celá řádka českých jmen: *Chomutov – Komotau, Jablonec – Gablonz* apod. Mnohá města ležící v Rakousku či Německu získala také svou českou podobu (*Innsbruck – Inomostí, Graz – Hradec, Wien – Vídeň, Weimar – Výmar, Passau – Pasov, ...*). V současné době je však kladen důraz na autentické podoby jednotlivých měst.⁵⁷

Závěrem můžeme konstatovat, že se německé výrazy objevují v českém jazyce opravdu v hojné míře. Některé germanismy jsou již natolik zdomácnělé, že je za cizí ani nepovažujeme (*knedlík*). Mnoho výrazů převzatých z němčiny má expresivní ráz (*štamgast*). Dále některá německá pojmenování pomalu mizí z všeobecného povědomí, jsou užívána jen starší generací (*kunšaft*).

⁵⁷ Krobotová, 2002, s. 119-125.

PRAKTICKÁ ČÁST

1 DOTAZNÍK (PRŮZKUM SROZUMITELNOSTI VYBRANÝCH VÝRAZŮ NĚMECKÉHO PŮVODU)

V praktické části se budeme zabývat průzkumem srozumitelnosti vybraných výrazů německého původu u žáků 2. stupně základní školy. Žáci dostali k dispozici dotazník, ve kterém měli k dvaceti vybraným germanismům doplnit český ekvivalent, pokud jej znají, dále označit ta slova, která běžně používají a nakonec zvýraznit výrazy, které se jim jeví jako cizí. (Blíže viz příloha č. 2) Vyplňování dotazníku se zúčastnilo 25 žáků, z toho 13 dívek a 12 chlapců. Respondentům je mezi třinácti až patnácti lety.⁵⁸ Pro úplnost uvádíme, že dotazovaní žáci navštěvují základní školu ve Veřovicích.⁵⁹ Žáci se od první třídy učí anglický jazyk, němčinu přibírají jako druhý cizí jazyk v osmé třídě.

1.1 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

Z dotazníků vyplývá, že některé výrazy jsou žákům známy méně, jiné zase více. Zajímavé je, že jako ekvivalent k již docela zdomácnělému výrazu *punčochy* uvedlo 15 z pětadvaceti dotazovaných žáků jiný německý výraz, a to *štrample*. Výrazu *punčochy* dává přednost jen 5 z nich, ostatní uvedli *silonky*.

Docela známým se ukázalo být spojení *máš recht*. Dvacet jedinců znalo správný význam, tedy *máš pravdu*, zbývajících 5 toto pojmenování neznalo. K výrazům, které byly známy větší polovině dotázaných, patří germanismy *knedlík*, *loch*, *fusekle*, *helfnout*, *bichle*, *erteple* a *vercajk*. (Blíže viz příloha č. 3)

⁵⁸ Tedy žáci osmé a deváté třídy.

⁵⁹ Menší vesnice, která se nachází na severní Moravě, na rozmezí Lašska a Valašska, nedaleko Frenštátu pod Radhoštěm.

Pojmy *biflovat se, nemám o tom ani ánunk, cimra* a *šnycl* správně určila polovina studentů. Další výrazy jako *fajnsmekr, štamgast, tringelt, udělej ornunk* a *karfiol* se žákům jevily jako nejméně známé. Vůbec nejmenší počet žáků (jeden) znal pojmenování *šnytlik*.

Mezi slova, která běžně používají, zařadili žáci germanismy *knedlik (20), helfnout (19), vercajk (18), fusekle (12), máš recht (10), bichle (10) a tringelt (6)*.⁶⁰ Tyto výrazy (mimo *máš recht* a *tringelt*) se jim zároveň nejeví jako cizí. Naopak většina respondentů považuje za cizí skoro všechna ostatní pojmenování, nejvíce z nich pak *fajnsmekr (20), karfiol (19), šnytlik (17), šnycl (16), erteple (16), štamgast (15), recht (13)* a *šlajfka (13)*.⁶¹

Znalosti dotazovaných žáků považujeme za velmi dobré. Některé germanismy používají v běžné komunikaci (*helfnout*), jiné znají, ale nepoužívají (*erteple*). Jistými slovy si dotazovaní nebyli jistí (*karfiol* – kromě správné odpovědi *květák*, uvedli někteří jedinci pojmenování *mrkev, brokolice* anebo *karafiát*). Některá slova byla pro respondenty obtížnější, ale vždy alespoň jeden z nich znal správný význam.

⁶⁰ V závorkách uvádíme počet žáků, kteří označili, že daná slova běžně používají.

⁶¹ V závorkách uvádíme počet žáků, kteří označili, že daná slova pocítují jako cizí.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsme nejprve nastínili historii česko-německých vztahů, s tím, že jsme se krátce zabývali i současnou situací. Poté jsme se soustředili na stratifikaci národního jazyka. Zaměřili jsme se na spisovnou češtinu, slova citově příznaková a bezpříznaková. Věnovali jsme se také jednotlivým nespisovným útvarům, konkrétně dialektům, interdialektům, obecné češtině, regionalismům, slangu, argotu a profesionalismům. V rámci vrstvy cizích slov jsme zde přiblížili pojmy jako přizpůsobená slova či nepřizpůsobená, kalky, hybridní slova, exotismy, internacionalismy a germanismy. Část práce je věnovaná puristickým snahám, tedy snahám o zachování čistoty jazyka.

V dalších kapitolách jsme shrnuli základní oblasti výskytu jednotlivých germanismů (kuchařství, vybavení domu, náboženství, školství, oblečení, pohostinství, řemeslnictví, vojenství, obchod či oblast železnice) a uvedli konkrétní případy. Stručně jsme také nastínili odraz vzájemných vztahů ve vlastních jménech.

Nedílnou součástí práce je praktická část, ve které jsme na základě dvaceti příkladů zjišťovali, jestli dnešní žáci, kteří studují na 2. stupni základní školy, německé výrazy znají, jak jim rozumí a jestli některé germanismy používají v běžné komunikaci.

Je důležité si uvědomit, že přejímání slov z jiných jazyků je přirozenou součástí vývoje jazyka, a tedy běžným jevem, a to i v ostatních jazycích.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BACHMANNOVÁ, J., aj. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.

BĚLINA, P., aj. *Dějiny země koruny české II.*, Praha: Paseka, 1993. ISBN 80-85192-60-8.

BENEŠ, Z., aj. *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Pardubice: Gallery, 2002. ISBN 80-86010-55-4.

DANEŠ, F. Situace a celkový stav dnešní češtiny. In *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0617-6.

EBERHARD, W. Jan Hus a Martin Luther. In *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika*. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-482-4.

HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

HUBÁČEK, J. Slang. In *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.

HUGO, J. *Slovník nespisovné češtiny*. Praha: Maxdorf, 2006. ISBN 80-7345-086-0.

JELÍNEK, M. Purismus. In *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X. S. 364-366.

JODAS, J. Několik poznámek k německému podílu na české slovní zásobě. In *Sborník z 2. mezinárodního semináře Význam německé střední odborné školy při multikulturním rozvoji Moravy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 1999, s. 217-218.

KÁRNÝ, M. Židé mezi Čechy a Němci. In *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika*. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-482-4.

KROBOTOVÁ, M. Vlastní jména jako odraz česko-německých vztahů. In *Německá škola v českých zemích I. (Význam německého školství pro multikulturní rozvoj v českých zemích.)* Olomouc: Universitatis Palackianae Olomucensis, Fakultas Pedagogika, 2002, s. 119-125. ISBN 80-244006-6.

KROBOTOVÁ, M., STOFFA, J. Německé prvky v české technické terminologii. In *Sborník z 2. mezinárodního semináře Význam německé střední odborné školy při multikulturním rozvoji Moravy.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 1999, s. 219 - 224.

MARTINCOVÁ, O. Termín. *Encyklopedický slovník češtiny.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X. S. 488.

ROGALL, J. Přemyslovci a německá kolonizace. In *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika.* Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-482-4.

RYCHLÍK, J. Česko-Slovensko. In *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika.* Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-482-4.

SGALL, P., HRONEK J. *Čeština bez příkras.* Praha: H&H, 1992. ISBN 80-85467-29-1.

SCHMIEDTOVÁ, V. Co ve slovníku nenajdete. In *Spisovnost a nespisovnost dnes.* Brno: Masarykova Univerzita, 1996. ISBN 80-210-1304-4. S. 121- 124.

SIEBENSCHHEIN, H., aj. Německo-český slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. ISBN 80-0425-978-2.

SKALKA, B., NEKULA, M. Výpůjčka. In *Encyklopedický slovník češtiny.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X. S. 542-544.

ŠMÍDOVÁ, O. Němci v českém, Češi v německém zrcadle. In *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika*. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-482-4.

SOCHOVÁ, Z., POŠTOLKOVÁ, B. *Co ve slovnících nenajdete*. Praha: PORTÁL, 1994. ISBN 80-7178-000-6.

STANĚK, T. Odsun nebo vyhnání. In *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika*. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-482-4.

VACHEK, J. *Lingvistický slovník pražské školy*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0933-9.

ZOUHAROVÁ, J. Německé výrazy v českých běžně mluvených projevech. In *Sborník z 2. mezinárodního semináře Význam německé střední odborné školy při multikulturním rozvoji Moravy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 1999, s. 215 - 216.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

TÖLGYESI, T. *Lexikální germanismy v dnešní češtině* [online]. Disertační práce. Praha, 2009. ISBN 978-963-9206-90-8. <dostupnost z <http://mek.oszk.hu/08400/08488/08488.pdf>>.

KLOBOUKOVÁ P. *Germanismy v běžné mluvě dneška* [online]. Diplomová práce. Brno: 2006 <dostupnost z http://www.is.muni.cz/th/52981/ff_m/Diplomka_-_hotovo.pdf>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

ČESKO-NĚMECKÁ DEKLARACE O VZÁJEMNÝCH VZTAZÍCH

II

„Německá strana přiznává odpovědnost Německa za jeho roli v historickém vývoji, který vedl k Mnichovské dohodě z roku 1938, k útěku a vyhánění lidí z československého pohraničí, jakož i k rozbití a obsazení Československé republiky. Lituje utrpení a křivd, které Němci způsobili českému lidu nacionálněsocialistickými zločiny. Německá strana vzdává čest obětem nacionálněsocialistické vlády násilí a těm, kteří této vládě násilí kladli odpor. Německá strana si je rovněž vědoma, že nacionálněsocialistická politika násilí vůči českému lidu přispěla k vytvoření půdy pro poválečný útěk, vyhánění a nucené vysídlení.“

III

„Česká strana lituje, že poválečným vyháněním, jakož i nuceným vysídlením sudetských Němců z tehdejšího Československa, vyvlastňováním a odnímáním občanství bylo způsobeno mnoho utrpení a křivd nevinným lidem, a to i s ohledem na kolektivní charakter prisuzování viny. Zejména lituje excesů, které byly v rozporu s elementárními humanitárními zásadami i s tehdy platnými právními normami, a nadto lituje, že bylo na základě zákona č. 115 z 8. května 1946 umožněno nepohlížet na tyto excesy jako na bezprávné a že následkem toho nebyly tyto činy potrestány.“⁶²

⁶² Plná verze deklaráce je dostupná na těchto internetových stránkách:
http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/neverejne/druha_svetova_valka_a_jeji_dusledky/dokumenty/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.html

Příloha č. 2

DOTAZNÍK

PRŮZKUM SROZUMITELNOSTI VYBRANÝCH VÝRAZŮ NĚMECKÉHO PŮVODU U ŽÁKŮ 2. STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Milý studente, milá studentko,

navštěvuji 3. ročník pedagogické fakulty UP v Olomouci a tento dotazník je podkladem pro šetření v mé bakalářské práci. Je vytvořen proto, aby zjistil, do jaké míry rozumí žáci 2. stupně základní školy slovům německého původu – tzv. germanismům.

Dotazník je anonymní, proto se, prosím, nikde nepodepisujte. Děkuji.

Eliška Matúšová.

Jsem: žena / muž

Můj věk:

Doplňte, prosím, u následujících výrazů české výrazy, pokud je znáte. Zároveň, prosím, zakroužkujte ta předtištěná slova, která používáte Vy v běžné komunikaci. Ta slova, která se Vám jeví jako cizí, označte písmenem „C“.

PUNČOCHY –

MÁŠ RECHT -

FAJNŠMEKR –

O TOM NEMÁM ANI ÁNUNK -

CIMRA –

ŠTAMGAST–

KNEDLÍK –

LOCH –

FUSEKLE –

TRINGELT –

UDĚLEJ ORNUNK –

ŠLAJFKA –

HELFNOUT –

BIFLOVAT –

ŠNYTLÍK –

BICHLE –

ERTEPLE –

KARFIOL –

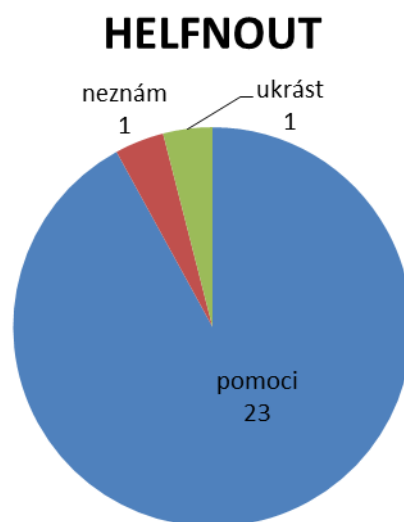
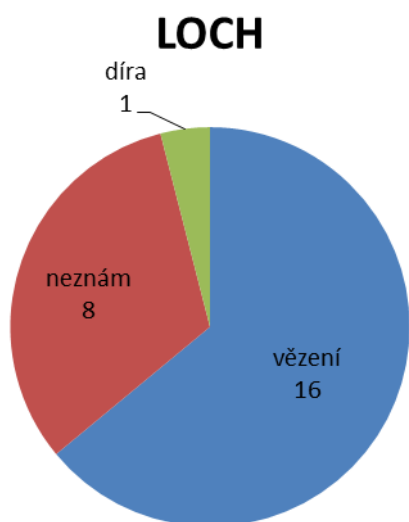
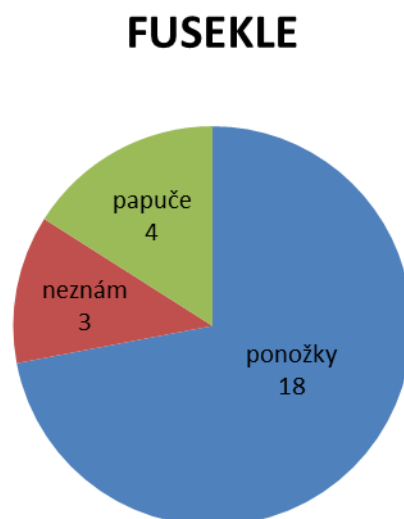
ŠNYCL –

VERCAJK –

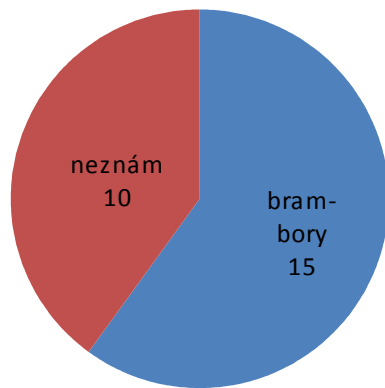
Děkuji za trpělivost při vyplňování dotazníku!

Příloha č. 3

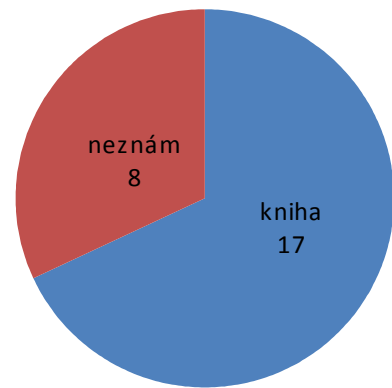
GRAFY

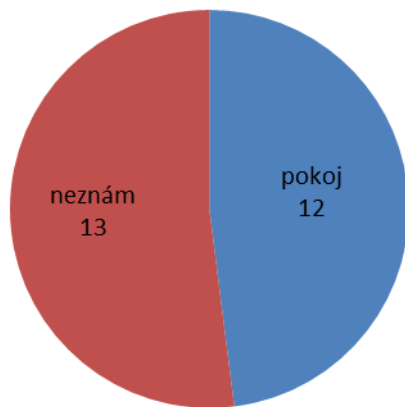
ERTEPLE

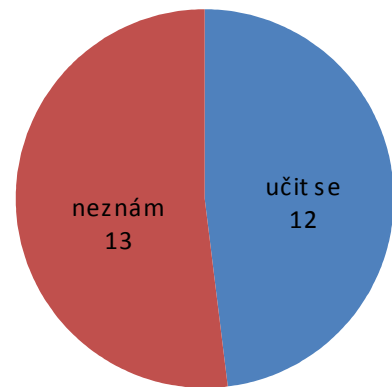
BICHLE

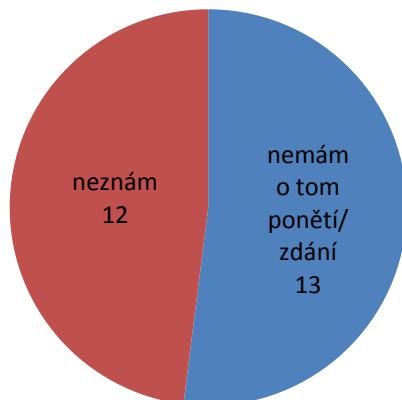
CIMRA

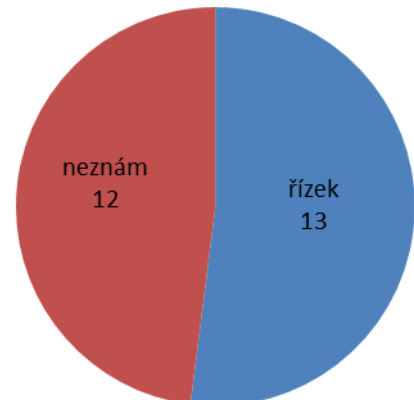
BIFLOVAT

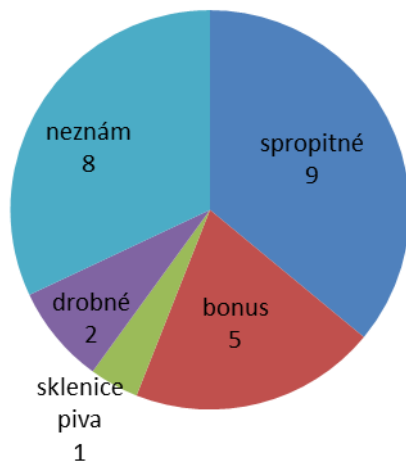
NEMÁM O TOM ANI ÁNUNK

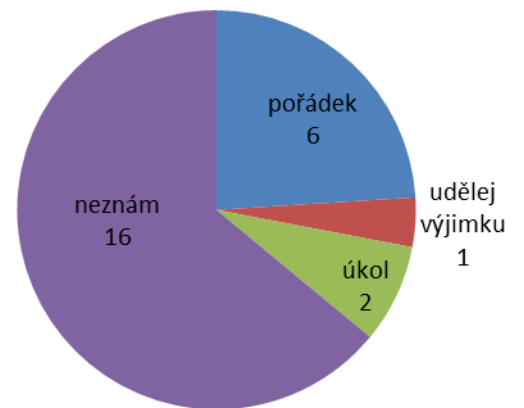
ŠNYCL

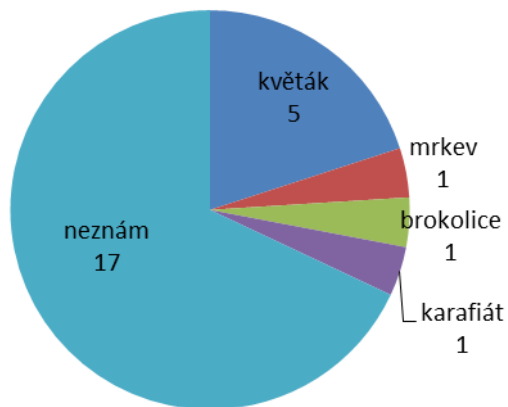
TRINGELT

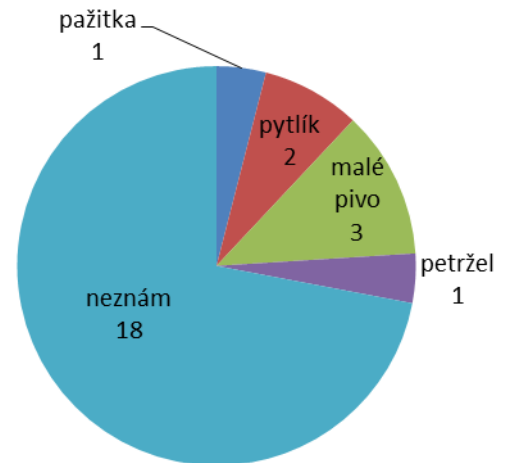
UDĚLEJ ORNUNK

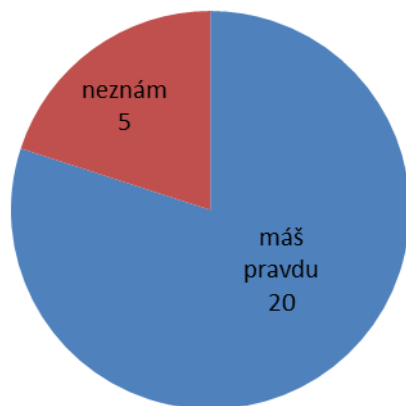
KARFIOL

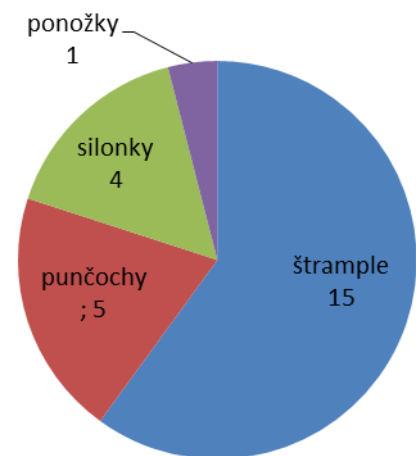
ŠNYTLÍK

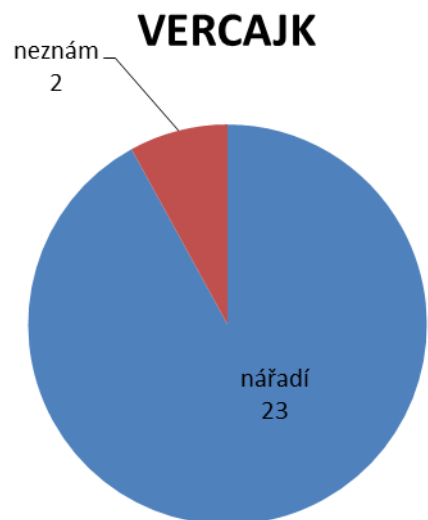
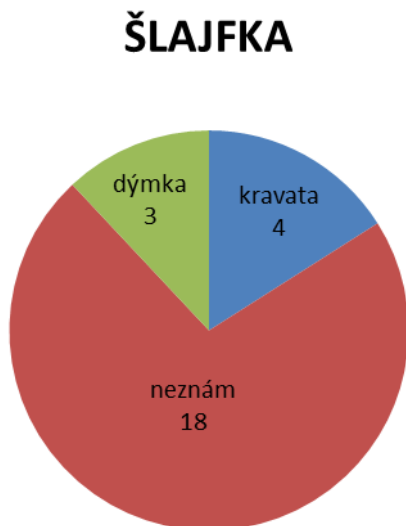
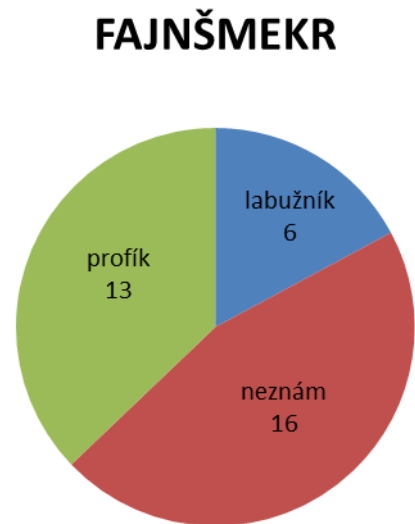
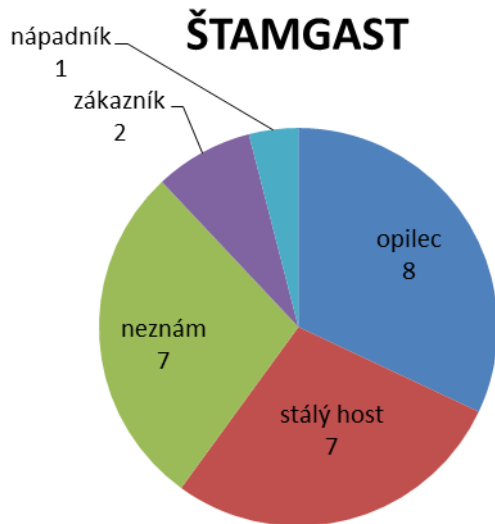

MÁŠ RECHT

PUNČOCHY

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Eliška Matúšová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Milena Krobotová, CSc.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Česko-německé vztahy v jazykovém kontextu se zaměřením na lexikologii
Název v angličtině:	Czech-German relations in a linguistic context with focus on lexicology
Anotace práce:	Práce se zabývá historií česko-německých vztahů, rozvrstvením českého národního jazyka, působením němčiny na český jazyk, oblastmi výskytu germanismů a frekvencí jejich užití, dále průzkumem srozumitelnosti vybraných výrazů německého původu u žáků 2. stupně základní školy.
Klíčová slova:	Nacionalizace, Sudety, okupace, spisovný jazyk dialektismy, slang, argot, purismus, germanismy, internacionalismy.
Anotace v angličtině:	Work is considering history of Czech-German relationships; stratification of Czech national language; incidence of German at Czech language; areas of appearance of Germanism and frequency of their applications; next research of intelligibility of chosen expressions of German origin by students of 2 nd grade of primary school.
Klíčová slova v angličtině:	Nationalization, Sudetenland, occupation, literary language, dialect, slang, argot, purism, germanism, internationalism.
Přílohy vázané v práci:	Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích Dotazník Grafy
Rozsah práce:	38 stran (+ přílohy)
Jazyk práce:	čeština